

■ **Дмитро Гладких**
Dmytro Hladkykh

Завідувач сектору грошово-кредитної політики Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України, кандидат економічних наук, доцент

Ph.D. (Economics), Associate Professor, Head of the Monetary Policy Sector of the National Institute for Strategic Studies under the President of Ukraine

E-mail: dgladkikh@ukr.net

Стратегічні орієнтири реформування політики управління сектором державних банків

Strategic targets of reformation of the policy of state-owned banks management

Статистичні дані Національного банку України та ключові показники діяльності державних банків свідчать про їх у цілому успішну діяльність. Гіпотетичний продаж частки капіталу державних банків зовнішнім інвесторам може забезпечити надходження до бюджету значних додаткових коштів. Проте це рішення повинно враховувати всі позитивні та негативні стратегічні наслідки такої операції.

Statistical data of the National Bank of Ukraine and key indicators of state-owned banks' activities show successful activities of the banks, on the whole. A hypothetical sale of a part of state-owned banks' capital to foreign investors can provide the budget with sizable revenues. However, this decision should take into account all the positive and negative strategic consequences.

Ключові слова: державні банки, активи, кредити, депозити, капітал, іноземна валюта.

Key words: state-owned banks, assets, loans, deposits, capital, foreign currency.

Станом на початок 2015 р. в Україні працювали п'ять державних банків: Державний експортно-імпорتنний банк України (Укрексімбанк), Державний ощадний банк України (Ощадбанк), Укргазбанк, Родовід-банк та банк "Київ". При цьому останні три колишні приватні банки були врятовані державою від фактичного банкрутства та отримали статус державних. Із наведених установ лише Укргазбанк досі має у структурі акціонерного капіталу 7% акцій, що не належать державі [1], які поділяють між собою 1 518 юридичних та фізичних осіб [2]. Натомість усі інші банки на 100% або майже на 100% належать державі.

За інформацією Національного банку [3], 25.02.2015 р. розпочалася процедура виведення ПАТ "АКБ "Київ" з ринку шляхом відчуження його активів та зобов'язань на користь АБ "Укргазбанк". Проте механічне переведення активів та пасивів одного державного банку під управ-

ління іншого не змінює їх загальну суму, як не змінюється **частка державної участі у банківській системі в цілому: близько 20% активів та залучених коштів, 15% кредитного портфеля, 28% власного капіталу, 33% статутного капіталу** станом на 01.01.2015 р. (розраховано за [4]).

За даними інтернет-видання Kogrespondent.net [5], Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) ініціює часткову комерціалізацію державних банків України, про що було повідомлено під час зустрічі керуючого директора ЄБРР у країнах Східної Європи та Кавказу Ф.Маліжа з Президентом України П.Порошенком, яка відбулася 16.02.2015 р. у м. Києві.

Отже, як держава в особі Національного банку України, так і світова спільнота в особі Європейського банку реконструкції та розвитку опікуються проблемами ефективності функціонування державного сегмента банківської системи України та здійснюють

певні практичні кроки з метою оптимізації роботи державних банків.

У контексті фахових дискусій про проблеми і перспективи розвитку банківського сектору в найближчий час та місце в ньому державних банків спробуємо дати відповідь на деякі актуальні запитання, зокрема:

– наскільки ефективно працює державний сегмент банківської системи України?

– чи є нагальна потреба його реформування / реструктуризації / оптимізації / приватизації?

– якщо така необхідність є, які можливі шляхи і напрями такої оптимізації доцільно було б реалізувати на рівні держави?

На думку автора, найнадійніший спосіб відповісти на перше з цих запитань – розглянути ключові показники діяльності державних банків порівняно з іншими українськими банками або банківською системою в цілому.

Базою для відповідних розрахунків

Таблиця 1. Ключові показники діяльності державних банків, що відповідають загальним тенденціям у банківській системі за 2014 р.

Ключові показники діяльності	Значення показників						
	Ощадбанк	Укрексімбанк	Укргазбанк	Банк "Київ"	Родовід-банк	Разом державні банки	Усього в банківській системі
Динаміка кредитного портфеля в іноземній валюті, еквівалент тис. доларів США	-507 883	-675 706	-2 857	-4 680	-4 104	-1 195 230	-8 млрд. дол.
Динаміка кредитного портфеля в іноземній валюті, %	-24	-23	-2	-65	-72	-23	-25
Питома вага коштів населення у структурі зобов'язань, %	35	19	35	30	0	27	36
Динаміка власного капіталу, %	11	-25	-65	-79	-8	-13	-8*
Динаміка власного капіталу, тис. грн.	2 293 646	-4 547 055	-2 951 975	-623 210	-286 882	-6 115 476	-16 млрд. грн.*
Питома вага основних засобів і нематеріальних активів у структурі активів, %	2.9	1.8	2.8	33.4	5.4	2.7	2.9
Питома вага інших активів у структурі активів, %	0.1	0.3	0.2	0.6	0.2	0.2	0.4
Питома вага заборгованості перед юридичними особами у структурі зобов'язань, %	18	34	28	5	1	26	25
Питома вага валютних кредитів у кредитному портфелі, %	36	67	28	12	61	47	46
Питома вага валютних пасивів у структурі зобов'язань, %	44	75	31	12	4	56	54

* Для банківської системи в цілому наведено динаміку регулятивного капіталу.

є структура активів, зобов'язань, власного капіталу, інформація про прибутки і збитки банків України станом на 01.01.2015 р., опублікована на Офіційному інтернет-представництві Національного банку [4].

Для зручності аналізу всі розраховані показники діяльності державних банків доцільно розглянути в такому розрізі:

– показники, що відповідають загальним тенденціям розвитку банківської системи у 2014 р.;

– показники, які у державних банків кращі, ніж у цілому по банківській системі;

– показники, які у державних банків гірші, ніж у цілому по банківській системі.

Отже, в таблиці 1 наведено показники державних банків, які в цілому відповідають загальним тенденціям розвитку банківської системи у 2014 р.

Розглянемо кожен із цих показників детальніше.

Динаміка кредитного портфеля в іноземній валюті за звітний період. Зменшення обсягу кредитного портфеля само по собі не є негативним показником, адже може свідчити про планове погашення стандартних кредитів або про списання проблемних кредитів за рахунок страхового резерву. Обсяг кредитного портфеля банківської системи в цілому за 2014 р. формально зріс на 114 млрд. грн. (за 2013 р. він зріс на 105 млрд. грн., або на 15%), проте балансове зростання відбулося виключно за рахунок валютної переоцінки. Натомість обсяг кредитів

у валюті за рік скоротився як у банківській системі, так і у всіх без винятку державних банках. Відносно зменшення валютних кредитів державних банків (-23%) практично відповідає темпу їх скорочення по банківській системі в цілому (-25%).

Питома вага коштів населення у структурі зобов'язань є яскравим індикатором привабливості банку з точки зору вельми динамічних і схильних до зміни банку роздрібних клієнтів, проте свідчить також про рівень залежності банку від них. Що ж до банківської системи в цілому, то на 01.01.2015 р. питома вага коштів фізичних осіб у структурі зобов'язань усіх банків становила 36% (на 01.01.2014 р. – 41%). Натомість усі державні банки, за винятком Укрексімбанку, мають ідентичний рівень залежності від коштів населення, що відповідає рівню всієї банківської системи.

Динаміка власного капіталу за звітний період. Абсолютний розмір власного капіталу є найголовнішим відокремленим від інших показником здоров'я та надійності банку, адже капітал є "подушкою безпеки" і захистом від впливу негативних зовнішніх та внутрішніх чинників як для самого банку, так і для його клієнтів. З точки зору бухгалтерського обліку власний капітал є залишковою вартістю активів після вирахування всіх зобов'язань. Таким чином, чим більшим є розмір власного капіталу, тим надійнішим (за іншими незмінних умов) є банк. Загалом по банківській системі за минулий рік обсяг власного капіта-

лу зменшився до рівня 148 млрд. грн., або на 23%. При цьому за 2013 р. зростання капіталу становило 22 млрд. грн., або 13%. Динаміка обсягів власного капіталу всіх державних банків у 2014 р., за винятком докапіталізованого Ощадбанку, підтверджує тенденцію до зменшення обсягів капіталу, що є характерною для всієї банківської системи.

Питома вага основних засобів і нематеріальних активів у структурі активів останніми роками не перевищує 3–4% від активів банківської системи і не є однозначно позитивною чи негативною рисою. Є деякі банки, що свідомо розміщують відділення в орендованих приміщеннях, щоб мати змогу оперативної їх закрити в разі потреби. Інші банки, навпаки, купують приміщення для нових відділень, щоб не залежати від примх орендодавців, цінних коливань на ринку офісної нерухомості та економити на майбутніх витратах за оренду. Доцільно також враховувати низьку ліквідність основних фондів цього призначення, принаймні тривалий термін їх реалізації. Значення цього показника для всієї банківської системи на 01.01.2015 р. становило 2.9% (на 01.01.2014 р. – 3.1%). Усі державні банки, за винятком банку "Київ", мають питому вагу основних засобів у структурі активів на рівні, близькому до середнього значення по банківській системі.

Питома вага інших активів у структурі активів є одним із показників ефективності управління банківською

Таблиця 2. Ключові показники діяльності державних банків, кращі ніж у цілому по банківській системі за 2014 р.

Ключові показники діяльності	Значення показників						
	Ощадбанк	Укресімбанк	Укргазбанк	Банк "Київ"	Родовід-банк	Разом державні банки	Усього в банківській системі
Динаміка активів у національній валюті, тис. грн.	12 218 824	2 765 645	-1 608 756	-577 199	-355 129	12 443 385	-55 млрд. грн.
Динаміка активів у національній валюті, %	15	5	-9	-29	-4	8	-6
Динаміка активів в іноземній валюті, еквівалент тис. доларів США	-701 373	-827 839	-434 654	-10 175	-6 133	-1 980 174	-21 млрд. доларів США
Динаміка активів в іноземній валюті, %	-23	-15	-59	-77	-32	-22	-33
Динаміка кредитного портфеля у національній валюті, тис. грн.	9 563 639	-1 924 383	-1 600 474	-457 199	-176 307	5 405 277	-53 млрд. грн.
Динаміка кредитного портфеля у національній валюті, %	27	-10	-18	-61	-92	8	-10
Динаміка коштів фізичних осіб у національній валюті, тис. грн.	-2 612 459	116 010	203 102	-27 667	-19 776	-2 340 790	-53 млрд. грн.
Динаміка коштів фізичних осіб у національній валюті, %	-9	1	7	-10	-89	-6	-21
Динаміка коштів фізичних осіб в іноземній валюті, еквівалент тис. доларів США	-235 923	-296 255	-121 529	-2 628	-1 351	-657 686	-9 млрд. доларів США
Динаміка коштів фізичних осіб в іноземній валюті, %	-26	-25	-33	-20	-83	-27	-40
Питома вага кредитного портфеля у структурі активів, %	54	41	48	22	0	46	66
Питома вага кредитів фізичних осіб у структурі кредитного портфеля, %	3	1	15	2	66	3	17
Питома вага цінних паперів у структурі активів, %	31	39	31	0	5	33	12
Питома вага валютних вкладів у структурі залучених коштів населення, %	29	64	57	40	63	43	53
Відношення адміністративних та інших операційних витрат до валового доходу (показник CIR), %	24	10	23	19	5	17	28

установою. Адже чим меншим є це значення, тим меншою є відносна частка активів, яка не приносить дохід. Зменшення цього показника для всієї банківської системи на 01.01.2015 р. становило 0.4% (без змін відносно 01.01.2014 р.). Значення показника для державних банків є близьким до середнього по банківській системі.

Питома вага заборгованості перед юридичними особами у структурі зобов'язань характеризує напрям діяльності банківської установи у сфері залучення пасивів, її орієнтацію на корпоративний чи роздрібний бізнес. Значення цього показника для банківської системи в цілому на 01.01.2015 р. становило 25% (на 01.01.2014 р. – 24%). Для державних банків, разом узятих, цей показник становить 26%, проте між деякими державними банками є незначні відмінності, зокрема частка заборгованості перед юридичними особами Укресімбанку становить 34%, натомість Ощадбанку – 18%, різниця полягає в специфіці їхньої діяльності: орієнтації відповідно на корпоративний та роздрібний бізнес.

Питома вага валютних кредитів у кредитному портфелі характеризує залежність банку від курсових коливань і опосередковано впливає на його ліквідність та фінансову стійкість. Натомість **питома вага валютних пасивів у структурі зобов'язань** характеризує спроможність банку безперервно виконувати свої зобов'язання в умовах курсових коливань.

Останніми роками держава в особі Національного банку України дотримувалася політики поступової дедоларизації вітчизняної економіки. Ця політика підвищувала рівень захищеності економіки від зовнішніх факторів та курсових коливань різного походження. Завдяки цьому на 01.01.2014 р. питома вага валютних кредитів зменшилася до рівня 35% кредитного портфеля порівняно з 37% на початку 2013 року. Відповідно частка валютних зобов'язань українських банків за 2013 рік зменшилася з 52% до 46%, у тому числі частка валютних пасивів населення – з 51% до 43% коштів фізичних осіб.

На жаль, курсові коливання впродовж 2014 року звели нанівець пози-

тивні результати політики Національного банку, спрямованої на подолання залежності від негативних зовнішніх чинників, унаслідок чого **питома вага валютних кредитів** загалом у банківській системі на 01.01.2015 р. зросла до рівня 46%, а **частка валютних зобов'язань** – до 54%, у тому числі **частка валютних вкладів населення** – до 53% коштів фізичних осіб. Значення перших двох показників у сегменті державних банків разом відповідають середнім значенням по банківській системі, проте необхідно підкреслити суттєву залежність Укресімбанку від валютних кредитів (67%) та зобов'язань (75%), що зумовлено специфікою його діяльності, яка насамперед орієнтована на обслуговування експортно-імпортних операцій корпоративних клієнтів.

У таблиці 2 наведено показники, значення яких у державних банків кращі, ніж у цілому по банківській системі.

Розглянемо кожен із цих показників детальніше.

Динаміка активів за звітний період. Активи банківської системи на

01.01.2015 р. становили 1.5 трлн. грн., що на 8% більше порівняно з 2013 р. Проте це зростання відбулося виключно за рахунок переоцінки валютної частки активів на тлі зміни курсу національної валюти. Насправді ж обсяги і гривневих, і валютних активів зменшувалися. На тлі загального зменшення активів у державному сегменті банківської системи у 2014 р. також відбувалося скорочення активів у іноземній валюті, проте його темп (–22%) був значно менший, ніж загалом по банківській системі в цілому (–33%). Натомість активи державних банків разом у національній валюті навіть зросли на 8%.

Динаміка кредитного портфеля у національній валюті банківської системи в цілому за звітний період була негативною (–53 млрд. грн., або –10%). Натомість державні банки разом збільшили кредитний портфель у національній валюті на 8% за рахунок активізації кредитування Ощадбанком.

Одна з основних причин загострення кризових явищ у банківській системі минулого року – значний вплив пасивів, спричинений як політичною, так і макроекономічною нестабільністю. Отже, **динаміка вкладів населення** за звітний період є яскравим показником привабливості банку з точки зору роздрібних клієнтів. Якщо за 2013 р. у банківській системі відбулося зростання обсягів коштів фізичних осіб на 72 млрд. грн., або на 19%, то за 2014 р. динаміка коштів населення була від’ємною. Натомість темп впливу коштів фізичних осіб у національній валюті державних банків (–6%) був у 3.5 рази повільніший, ніж загалом у банківській системі (–21%). Така ж тенденція (проте дещо меншою мірою) зберігається і щодо впливу валютних вкладів населення (–27% у державних банків порівняно з –40% загалом у банківській системі).

Кредити – традиційне і в більшості випадків головне джерело банківських доходів. Отже, **питома вага кредитного портфеля у структурі активів** на 01.01.2015 р. становила 66% (на 01.01.2014 р. – 63%). Цей показник визначає основний напрям діяльності банку, адже розподіляє всі банки на ті, що націлені на кредитування кінцевого позичальника, і ті, що надають перевагу іншим видам активних операцій (міжбанківські кредити, цінні папери тощо).

Низька питома вага кредитного портфеля в активах державних банків

(разом – 46%) є результатом значного обсягу цінних паперів (переважно державних) у їхніх портфелях. Проте нині, в умовах обвального погіршення якості кредитних портфелів унаслідок зниження ділової активності та платіжної дисципліни позичальників, низьку питому вагу кредитного портфеля в активах можемо характеризувати здебільшого як позитив, ніж негатив для будь-якого банку.

Питома вага кредитів фізичних осіб у структурі кредитного портфеля, що на 01.01.2015 р. становила в середньому по банківській системі 17% (на 01.01.2014 р. – 18%), дає підстави визначити перелік банків, котрі орієнтуються на кредитування підприємств або населення. Зважаючи на це, питома вага кредитів підприємств у середньому по банківській системі становить 83% (на 01.01.2014 р. – 82%). Отже, низька (на рівні 3%) питома вага кредитів фізичних осіб у структурі кредитного портфеля державних банків разом є переважно позитивним чинником в умовах зменшення реальних доходів населення та погіршення платіжної дисципліни роздрібних позичальників упродовж останнього часу.

Український фондовий ринок в останні роки внаслідок багатьох причин перебуває у пригніченому стані. Особливо це характерно для корпоративного сегмента цього ринку. Саме тому **питома вага цінних паперів у структурі активів** банківської системи в цілому на 01.01.2015 р. становила лише 12% (без змін відносно 01.01.2014 р.), що свідчить про низьку зацікавленість більшості банків у здійсненні цього виду активних операцій. Проте є цілком надійні, ефективні та прибуткові банки, які з різних причин мають вагому частку активів, розміщену як у державних, так і корпоративних цінних паперах. Зокрема, три державні банки з п’яти мають значення цього показника на рівні понад 30%. Очевидно, лівова частка цінних паперів у портфелі державних банків – ОВДП. Як уже було зазначено вище, нині це характеризує структуру банківських активів здебільшого позитивно, адже державні цінні папери за інших рівних умов вважаються надійнішим інструментом інвестування, хоча й мають менший рівень доходності порівняно з корпоративними чи роздрібними кредитами.

Питома вага валютних вкладів у структурі залучених коштів населення

характеризує спроможність банку безперерійно виконувати свої зобов’язання перед вкладниками в умовах курсових коливань. Як було зазначено вище, частка валютних вкладів населення загалом у банківській системі на 01.01.2015 р. зросла до 53% коштів фізичних осіб. Натомість значення цього показника для державних банків разом становить лише 43%, що свідчить про вищий рівень довіри населення до державних банків, виявом якого є пропорції розподілу депозитів за валютними кошиками. Іншими словами, **населення тримає на рахунках у державних банках переважно гривню, у недержавних – переважно валюту.**

Наступним показником, що характеризує ефективність витрат банку, є коефіцієнт CIR (Cost Income Ratio) – **відношення адміністративних та інших операційних витрат до валового доходу.** Нагадаємо, що до складу цих витрат входять заробітна плата, оренда, охорона, транспортні витрати, канцтовари, комунальні платежі, утримання приміщень тощо, тобто непроцентні витрати, які завжди мають резерви щодо їх оптимізації. Зрозуміло, що чим меншим є значення цього показника, тим економічнішою є банківська установа, отже, тим ефективніше (за інших рівних умов) вона функціонує.

Значення цього коефіцієнта для банківської системи в цілому за 2014 р. становило 28% порівняно з 32% у 2013 р., 34% – у 2012 р. та 35% – у 2011 р. Неухильне його зменшення свідчить про поступове оздоровлення структури витрат на рівні банківської системи за рахунок підвищення їхньої ефективності.

Значення показника CIR для всіх без винятку державних банків суттєво менше, ніж у цілому в банківській системі, що характеризує **адміністративні витрати державних банків як цілком помірні, а самі банки – як економічніші порівняно з недержавними.** Цей факт цілком спростовує поширену думку про те, що приватний власник забезпечує ефективніший менеджмент витрат порівняно з розбазарюванням коштів державними підприємствами. Адже суто математично таке розбазарювання не підтверджується.

У таблиці 3 наведено показники, значення яких у державних банків гірші, ніж у цілому по банківській системі.

Розглянемо кожний із цих показників детальніше.

Таблиця 3. Ключові показники діяльності державних банків гірші, ніж у цілому по банківській системі за 2014 р.

Ключові показники діяльності	Значення показників						
	Ощадбанк	Укресімбанк	Укргазбанк	Банк "Київ"	Родовід-банк	Разом державні банки	Усього в банківській системі
Абсолютний розмір фінансового результату, тис. грн.	-8 564 446	-9 805 548	-2 801 124	-747 241	-266 802	-22 185 162	-53 млрд. грн.
Відношення сформованих страхових резервів під кредитні операції до кредитного портфеля, %	37	47	75	455	13 001	49	22
Відношення сформованих страхових резервів під активні операції до активів, %	21	20	44	103	105	25	15
Питома вага статутного капіталу у власному капіталі, %	80	123	604	2 168	371	146	121

Абсолютний розмір фінансового результату. В останні роки абсолютна більшість банків мала додатне значення цього показника. Проте фінансовий результат банківської системи за минулий рік є від’ємною величиною і становить –53 млрд. грн., що є найгіршим показником за всі роки статистичних спостережень. При цьому кількість збиткових банків становить 52 (тобто збитковим є кожен третій). Водночас у 2013 році кількість прибуткових банків становила 160, збиткових – 20, а прибуток банківського сектору сягав 4.9 млрд. грн.

За підсумками 2014 р. **усі державні банки зафіксували збиток:** Ощадбанк – 8 564 млн. грн., Укресімбанк – 9 806 млн. грн., Укргазбанк – 2 801 млн. грн., банк “Київ” – 747 млн. грн., Родовід-банк – 267 млн. грн. Таким чином, **сукупний збиток державних банків за минулий рік становить 22 185 млн. грн., або 42% від загальної суми збитків банківського сектору економіки.**

Ключовим чинником збитковості державних банків упродовж минулого року була **необхідність формування значних обсягів страхових резервів** під проблемні активи за рахунок витрат на загальну суму 35.9 млрд. грн., у тому числі: Ощадбанк – 12 290 млн. грн., Укресімбанк – 17 197 млн. грн., Укргазбанк – 4 070 млн. грн., банк “Київ” – 912 млн. грн., Родовід-банк – 1 404 млн. грн.

Порівняння фінансових результатів і витрат на формування резервів цих банків дає підстави стверджувати, що **витрати на формування резервів усіх державних банків більші, ніж їхні збитки.** Таким чином, **у разі відсутності необхідності їх формування всі державні банки були б прибутковими.**

На думку автора, пояснення цього факту полягає в тому, що державні

установи, будемо відверті, за визначенням є значно законослухнянішими, ніж інші фінансові установи. Отже, менеджмент державних банків класифікує власні активи, за інших незмінних умов, значно достовірніше, ніж менеджери інших банків. Відповідно їхні витрати на формування страхових резервів значно адекватніші.

Відрахування до страхових резервів узагалі є найбільшою проблемою серед витратних статей будь-якого банку. Адже страхові резерви можуть збільшуватися не лише внаслідок зростання кредитного портфеля (що добре), а й внаслідок погіршення його якості (що погано). Аналогічно зменшення витрат на формування резервів може свідчити не лише про зменшення обсягу ефективного (працюючого) кредитного портфеля (що погано), а й про поліпшення його якості (що добре).

Економічна криза, зменшення рівня ділової активності суб’єктів господарювання та споживчих витрат населення призводять до погіршення платіжної дисципліни позичальників, отже, і до погіршення якості кредитного портфеля банків.

Банківська система в цілому за 2014 р. здійснила витрати на формування страхових резервів у сумі 103 млрд. грн., що вчетверо більше, ніж за 2013 р. (25 млрд. грн.). Такий обсяг витрат став ключовим чинником збитковості банківського сектору.

Серед коефіцієнтів, що описують якість активів, найвизраźнішими є **відношення сформованих страхових резервів під кредитні операції до кредитного портфеля та відношення резервів під активні операції до активів** на звітну дату. Чим меншим є значення цих показників (безумовно, якщо банк адекватно оцінює якість власних активів і своєчасно та у повному

обсязі формує страхові резерви), тим “якісніші” його активи, зокрема, кредити, тим міцніше “стоїть на ногах” банк. І навпаки.

На 01.01.2015 р. відношення резервів під кредитні операції до кредитного портфеля для банківської системи в цілому становило 22%, відношення резервів під активні операції до активів – 15% (у 2013 р. – відповідно 15% та 10%). Натомість усі без винятку державні банки мають значення цих двох коефіцієнтів на вищому рівні, ніж у цілому по банківській системі. Пояснення цього, на думку автора, полягає не в тому, що активи і кредитний портфель державних банків об’єктивно мають нижчу якість порівняно з усіма іншими банками, а в тому, що державні банки оцінюють якість активів значно адекватніше і не схильні до “алхімії” зі страховими резервами, про що вже було наголошено раніше.

Питома вага статутного капіталу у власному капіталі свідчить про наявність (відсутність) значного обсягу нерозподіленого прибутку, прибутку поточного року та різних видів резервів як складових капіталу, а отже, – про загальну ефективність діяльності банку. Таким чином, якщо банк не є новоствореним, питома вага статутного капіталу в структурі власного капіталу повинна поступово зменшуватися. Натомість банк повинен нарощувати “м’язи” у вигляді зростання інших складових капіталу.

В Україні ця тенденція стимулюється тією обставиною, що банки практично не сплачують дивіденди в грошовій формі. Отже, залучати нових акціонерів зі значними обсягами інвестицій банкам вельми складно.

Чим меншою є питома вага статутного капіталу у власному капіталі банку, тим це сприятливіше для бан-

ку за інших рівних умов. Така динаміка свідчить про те, що банк самостійно, без суттєвої допомоги акціонерів, провадить прибуткову діяльність і формує значні обсяги резервів.

Значення цього показника для банківської системи в цілому на 01.01.2015 р. становило 121% (на 01.01.2014 р. – 96%, на 01.01.2013 р. – 104%) за рахунок накопиченого збитку минулих років. **При цьому слід зазначити, що величина показника понад 100% свідчить про те, що сума прибутку поточного року, нерозподіленого прибутку, страхових резервів та інших складових власного капіталу є від’ємною величиною, отже, розмір статутного фонду перевищує розмір власного капіталу.** Для державних банків разом, на жаль, цей показник ще гірший, ніж у середньому по банківській системі – 146%, а єдиний державний банк зі значенням, меншим 100%, – Ощадбанк.

Ключові проблеми, що були притаманні державним банкам у 2014 р., очевидно, не втраять своєї актуальності й упродовж найближчого часу:

- вплив пасивів, що негативно позначається на ліквідності й обмежує ресурси для активних операцій;
- погіршення якості активів, що зумовлює додаткові витрати на формування резервів;
- збитковість, що виникає внаслідок необхідності формування страхових резервів під проблемні активи;
- скорочення капіталу внаслідок збитків і списання проблемних активів.

У контексті пропозицій ЄБРР щодо часткової комерціалізації українських державних банків, які передбачають купівлю до 50% їхнього капіталу за рахунок ЄБРР або інших інвесторів, слід мати на увазі такі чинники.

Власний капітал державних банків станом на 01.01.2015 р. становив:

- Ощадбанк – 22 749 млн. грн., у тому числі статутний – 18 302 млн. грн.;
- Укресімбанк – 13 536 млн. грн., у тому числі статутний – 16 689 млн. грн.;
- Укргазбанк – 1 570 млн. грн., у тому числі статутний – 9 481 млн. грн.;
- банк “Київ” – 165 млн. грн., у тому числі статутний – 3 567 млн. грн.;
- Родовід-банк – 3 331 млн. грн., у тому числі статутний – 12 359 млн. грн. Разом усі державні банки – 41 352 млн. грн., у тому числі статутний капітал – 60 400 млн. грн.

Отже, гіпотетичне входження до

капіталу державних банків зовнішніх інвесторів може забезпечити додаткове надходження до бюджету від 20 (якщо мова йде про 50% балансового капіталу) до 30 млрд. грн. (у разі, якщо угода передбачатиме купівлю 50% статутного капіталу). Ці цифри є виключно “базовими” та розрахованими, адже не враховують можливі дисконти або премії, які обов’язково мають обговорюватися додатково в процесі реалізації угод такого масштабу.

ВИСНОВКИ

1. Частка державної участі у банківській системі на 01.01.2015 р. становила близько 20% активів та залучених коштів, 15% кредитного портфеля, 28% власного капіталу, 33% статутного капіталу.

2. Значення абсолютної більшості розглянутих ключових показників діяльності державних банків за підсумками минулого року або відповідають загальним тенденціям банківської системи, або кращі, ніж у середньому по банківській системі. Отже, ефективність державних банків у цілому відповідає рівню інших банків або є вищою.

3. Рівень показника СІР для всіх державних банків суттєво нижчий, ніж у цілому по банківській системі, що характеризує адміністративні та інші операційні витрати державних банків як цілком помірні, а самі банки – як значно економічніші порівняно з недержавними.

4. За підсумками минулого року всі державні банки зафіксували збиток, сукупний розмір якого становить 42% від збитків усього банківського сектору. Ключовий чинник збитковості державних банків – необхідність формування значних страхових резервів під проблемні активи. При цьому витрати на формування резервів кожного з державних банків більші, ніж його збитки. Таким чином, у разі скасування необхідності формування обов’язкових резервів усі державні банки були б прибутковими.

5. Порівняння питомої ваги валютних вкладів у структурі коштів населення державних банків та у банківській системі в цілому свідчить про екстраполяцію довіри фізичних осіб до національної валюти на довіру до державних банків. Отже, фізичні особи тримають на рахунках у державних банках переважно гривню, у

недержавних – переважно валюту.

6. Можливими шляхами вирішення ключових проблем, від яких потерпають державні банки, є:

- пом’якшення вимог НБУ щодо страхових резервів під проблемні активи для державних банків;

- стимулювання додаткової капіталізації банків як державою, так і зовнішніми інвесторами (іноземними і вітчизняними);

- залучення до керівних органів державних банків топ-менеджерів, делегованих зовнішніми інвесторами, пропорційно до їхньої участі в капіталі, що може додатково поліпшити якість управління та забезпечити оптимізацію структури активів і пасивів державних банків.

7. Гіпотетичне входження до капіталу державних банків зовнішніх інвесторів може забезпечити додаткове надходження до бюджету значних сум, які спроможні суттєво вплинути на його дохідну частину. Проте рішення про продаж частки держави у банківському капіталі має бути максимально зваженим і враховувати всі позитивні та негативні стратегічні наслідки такої операції. □

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Укргазбанку. – Власники істотної участі в банку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrgasbank.com/ukr/about/major_owners/.

2. Довідкова інформація про Укргазбанк. – Інтернет-сайт Інсайдер. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://insiders.com.ua/banki/banki-ukrainy/ukrgazbank>.

3. Активи та зобов’язання ПАТ АКБ “Київ” буде передано до АБ “Укргазбанк”. – Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=14935171&cat_id=55838.

4. Дані фінансової звітності банків України. – Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.

5. ЄБРР ініціює комерціалізацію українських госбанків. – Інтернет-сайт *Korrespondent.net* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/business/economics/3480283-ebrr-yniytsyruet-kommertsyalizatsiyui-ukraynskykh-hosbankov>.